

Dr. Phil. et Med. Hermann Von Schrötter
SKIZZEN EINES FELDARZTES AUS
MONTENEGRO - ZAPAŽANJA VOJNOGA
LJEKARA PRILIKOM BORAVKA U CRNOJ GORI

Dr. Phil. et Med. Hermann Von Schrötter
SKIZZEN EINES FELDARZTES AUS MONTENEGRO-
OBSERVATIONS OF A MILITARY PHYSICIAN ON HIS
VISIT TO MONTENEGRO

Veselin Vujović*

SUMMARY

*This essay gives a review of a book by an Austrian physician Hermann von Schrötter *Skizzen Eines Feldartes aus Montenegro (Observations of a Military Physician from Montenegro)*, Berlin - Wien 1913 on the occasion of its translation to Montenegrin and reprint in Cetinje, Montenegro in 2007.*

The book takes us back to the time of the preparations and attack on Scutari, which took place in 1912 and 1913. The Montenegrin army achieved their military goal, but with numerous casualties, whose exact number has never been determined. The author, Hermann von Schrötter, confirmed this in his observations in the book.

When the Montenegrin Red Cross asked for help, the organizations of the following countries responded: Austria, Czechoslovakia, England, France, The Netherlands, Italy, Germany, Russia, Switzerland, and Sweden. Apart from them, physicians were sent by the Slavonic Voluntary Society from St. Petersburg, the Boards of the Red Cross from Dubrovnik and Split, the National Board from Zadar; seven physicians came from the Bay of Boka and three physicians with three nurses came from Bosnia.

* Prim. dr sci. Veselin Ive Vujović, naučni savjetnik, hirurg u penziji. Vojvode Bože b.b., 81250 Cetinje, Crna Gora

I wish to stress that in those times the Red Cross offered aid, as it does today, to all the people in need, regardless of their political beliefs. The relations between Montenegro and Austria were poor back then, yet the Mission of the Austrian Red Cross generously gave assistance and relief to the Montenegrin people!

Key words: History of medicine, 20th century, war, Red Cross, Montenegro,

UVOD

Na početku XX vijeka Crna Gora je u međunarodnim odnosima uživala simpatije i privilegovanu poziciju male države. Sve velike sile toga vremena bile su spremne da je podrže u ostvarenju vitalnih interesa, ali su je u isto vrijeme upozoravale i savjetovale da ne preduzima nikakvo osvajanje teritorija, jasno, štiteći svoje interese. Bez obzira na prijateljske savjete međunarodne zajednice, Crna Gora je bespotrebno ušla u rat, sa ciljem da proširi svoje teritorije do Skadra, gdje je značajan broj stanovništva (Crnogorci i Malisori) podržvao tu ideju.

Ova publikacija se odnosi na period priprema i napada na Skadar 1912/1913. godine, kada je crnogorska vojska ostvarila vojni cilj, ali uz ogromne žrtve, koje nikada nijesu tačno precizirane. U tu činjenicu se možemo uvjeriti i u opisima autora ovih zapažanja, Hermana v. Schrettera.

Crnogorski crveni krst je zatražio pomoć od Međunarodnog Crvenog krsta na koji su se odazvali: Crveni krst Austrije, Čehoslovačke, Engleske, Francuske, Holandije, Italije, Njemačke, Rusije, Švajcarske i Švedske. Sem njih, svoje ljekare poslali su: Slovensko dobrotvorno društvo iz Petrograda, Dubrovački odbor Crvenog krsta, Splitski odbor Crvenog krsta, Zemaljski odbor Zadra, Boka je poslala sedam, a Bosna tri ljekara i tri sestre. Ovdje treba istaći da je i tada kao i danas Crveni krst pomagao sve one koji su bili u nužnoj potrebi, bez obzira na političko opredjeljenje. (U tom vremenu državni odnosi između Crne Gore i Austrije bili su poremećeni. Bez obzira na tu činjenicu, Misija Austrijskog crvenog krsta je svesrdno pružila ruku pomoći!).

PRIKAZ KNJIGE

Doktor medicine i dr filozofije Herman v. Schretter, član Misije Austrijskog crvenog krsta, koji je proveo sa Misijom na teritoriji Crne Gore i Albanije nekoliko mjeseci, opisuje svoj boravak i svoja zapažanja. Nije potrebno da napominjem, da je ovaj hrabri, školovani i studiozni ispitivač, sa karakterom germanske preciznosti, uz poštovanje činjenica, koristio i

Dr fil. i med. Herman von Sretter

**ZAPAŽANJA VOJNOGA LJEKARA
PRILIKOM BORAVKA U CRNOJ GORI**

Naslovnica knjige Hermanna Von Schröttera
Skizzen eines Feldarztes aus Montenegro -
Zapažanja vojnoga ljekara prilikom boravka
u Crnoj Gori u pretisku i prijevodu izdane u
Cetinju 2007.

*Front page of the translated and reprinted
Hermann von Schrötter's book Skizzen eines
Feldarztes aus Montenegro – Observations of a
Military Physician from Montenegro, Cetinje
2007*

U prvom okršaju za Tuzi, crnogorska vojska je imala ogromne gubitke, zbog lošeg taktičkog vođenja operacije. Po zauzimanju Tuzi, međunarodne sile su ih dodijelile u sastav Crnoj Gori. Austrijska misija Crvenog krsta je, po ličnom zahtjevu, istoga dana, poslije 40 minuta jahanja od Grude, počela da pruža pomoć ranjenicima, u jednoj malisorskoj kući. Ranjenih je bilo dvadesetak. Tu su upoznali i crnogorskog hirurga dr Perazića. Po završetku pružanja pomoći u Grudi, na prijedlog dr Perazića, produžili su put do Raše, gdje su radili u tri rekvirirane kuće, u kojima su bili prisutni i vlasnici sa porodicama. U tim skućenim, zadimljenim prostorijama oko vatre je ležalo njih 19 ranjenika, kojima su pružali pomoć uz asistenciju ukućana.

iskustva drugih Misija, sa kojima je saradivao za vrijeme svojega boravka u Crnoj Gori. Te veze je održavao i po povratku u Austriju. To se vidi po pismu koje je dobio od svojega kolege dr B. Nigrisolia, šefa Italijanske misije Crvenog krsta, po povratku u Austriju, a koje je prezentirao i u svojem izvještaju.

Izvještaj je podnesen na zahtjev Predsjedništva Austrijskog crvenog krsta 26. II. 1913. godine u Vojno-naučnom klubu u Beču.

U prvom dijelu opisuje putovanje Austrijske misije Crvenog krsta, sa svim nedaćama koji su ih pratile, od Podgorice, preko Tuzi, do Grude i linije koja je bila u neposrednoj blizini neprijatelja. Opisuje tursku bolnicu u Tuzima, koja je pala u crnogorske ruke, a koja je u svojem sastavu imala dva školovana ljekara, tri apotekara i 40 sanitetskih vojnika.

Crnogorski ranjenici na šleperu što ga je vukao parobrod «Nettuno» na Skadarskom jezeru

Wounded Montenegrin soldiers on a barge tugged by a steamship Nettuno on Lake Scutari

Poslije prespavane noći put ih je doveo do luke Rioli na Skadarskom jezeru gdje je pristiglo oko 200 ranjenika, koje je trebalo brodom (Nettuno) prebaciti do Plavnice. Nije bilo luke, pa su ranjenici prebačeni na improvizovanim drvenim nosilima pomoću barki (čunova, lađa) do broda Nettuna i šlepera kojeg je on vukao...

Fon Šreter opisuje tu anarhičnu situaciju na obali, gdje municija nije zaštićena, svi nose napunjeno oružje, na sanducima municije sjede i puše ranjenici, pored se peče hrana na ražnju... On to vidi kao kompletnu dezorganizaciju, ali zapaža, da sve normalno funkcioniše. On ističe "da su imali priliku da vide kako od minimuma nastaje maksimum".

Taj teški posao prenošenja ranjenika obavljali su muškarci i žene. Parobrod i šleper puni ranjenika otplovili su prema Plavnici, gdje je trebala, zbog daljeg liječenja, da se obavi trijaža ranjenika za put, prema Cetinju ili Podgorici.

U jednom hanu na Plavnici prvu austrijsku poljsku bolnicu je organizovao dr Šindl. Sem ranjenika, liječio je djecu i teške slučajeve malarije kod civilnog stanovništva, zbog čega je njegov ugled rastao kod stanovništva.

Od ranjenika koji su stigli do Plavnice, Austrijska misija Crvenog krsta preuzela je 13 te ko povrijeđenih i odvezla ih u Podgoricu, gdje su, u zgradi gimnazije, formirali bolnicu Austrijskog crvenog krsta.

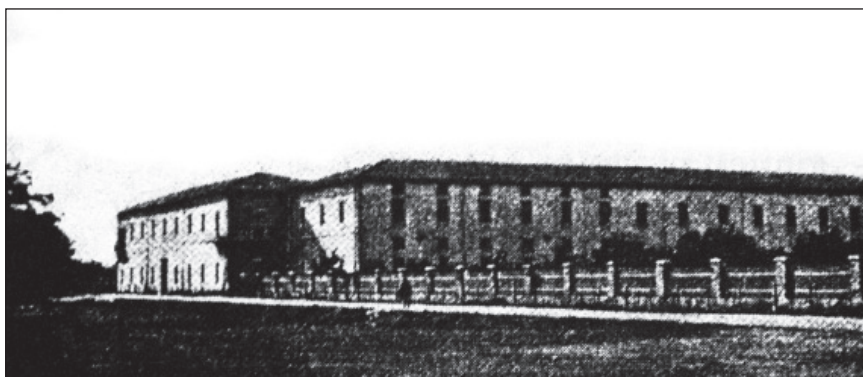
Istakao je neprocjenjivu vrijednost koordinacije Crvenog krsta Crne Gore, na čelu sa mitropolitom i dr M. Radulovićem. Upoređuje učestalost pojavljivanja komplikacija, koje su nastajale na bugarskom, srpskom i crnogorskom ratištu, tražeći naučno objašnjenje tih različitosti.

Kroz čitavu publikaciju autor ističe neprocjenjivu ulogu žena, koje su u ratnim okolnostima obavljale najteže i najopasnije poslove: nosile hranu i municiju do linije fronta, iznosile ranjenike sa prvih borbenih linija, bez obzira što je to ženama bilo zabranjeno ukazom Vrhovne komande. Prenosile su na improvizovanim nosilima ranjene, barkama, od obale do broda „Nettuna“ i šlepera kojeg je brod vukao.

Autor opisuje i liječenje žena koje su bile ranjene u ratnim okršajima, od kojih su neke i smrtno stradale. Navodi i statističke podatke o broju ranjenih koje su u svojoj poljskoj bolnici primili na liječenje (150), od kojih su imali pet smrtnih slučajeva.

Prosjeck smrtnosti u svim poljskim bolnicama na crnogorskom ratištu iznosio je 3%, na osnovu podataka koje su oni mogli da sakupe.

Prema njihovim podacima, broj mrtvih je do kraja decembra bio 2000, što treba prihvatiti sa rezervom, jer je broj zasigurno bio veći, ali nije bilo korektnih evidencije i dokumentacije. Između ostalog, za dobrovoljce nije

Bolnica Italijanskog Crvenog krsta smještena u zgradi
Crnogorskog duvanskog monopola

*Italian Red Cross hospital in the building of Montenegrin
Tobacco Monopoly*

postojala evidencija. Tu su postojale mjesne, rođačke, seoske i plemenske veze, na osnovu kojih su se formirali dobrovoljački bataljoni, čiji dolazak i odlazak niko nije kontrolisao.

Autor zapaža da su se Crnogorci rado odazivali pozivu Kralja, u želji da pobijede neprijatelja - borili bi se po nekoliko dana - poslije toga bi išli kući da se odmore i ispravaju, pa bi poslije odmora ponovo došli na prve linije fronta i nastavljali borbu. Evidencija o njihovim žrtvama ne postoji.

U posljednjem napadu na Skadar govorilo se da je bilo 2000 poginulih, iako se čini da je taj broj bio daleko veći. Tu nijesu uračunati ni oficiri, koji su poticali iz uglednih crnogorskih porodica.

Kroz čitavu knjigu uočava se da su zdravstveni radnici Crvenog krsta već tada izražavali svoje nezadovoljstvo zbog upotrebe nehumanih ratnih sredstava, kao što su: nagazne mine, projektili bez košuljica i druga nehumana ratna oružja.

Sve ove humanitarne dobrotvorne misije međusobno su tijesno saradivale, trudeći se da unaprijede zdravstvenu doktrinu u odnosu na ratnu ranu i epidemije zaraznih bolesti, doprinoseći što humanijem odnosu prema ranjenicima.

Austrijska misija Crvenog krsta imala je velikih problema sa uvođenjem reda u Bolnici, jer su porodice smatrale da mogu da dolaze u posjete kod ranjenika poštujući tradicionalne običaje. Ali, pedantni i kulturni predstavnici Austrijske misije Crvenog krsta i taj problem su riješili, poštujući pravila tradicije i interese ranjenih.

Od zaraznih bolesti postojali su problemi: sa tifusom, velikim boginjama i kolerom, zbog kojih su misije pravile karantine u Podgorici i Draču.

U publikaciji autor upoređuje probleme koji nastaju zbog bolesti u ratnim uslovima, sa drugim ratištima istog perioda. Pokazalo se da su rezultati sa crnogorskog ratišta bili bolji od onih sa drugih ratišta (Bugarska, Srbija itd).

Pišući o higijeni ranjenika, autor navodi da se nijesu presvukovali po nekoliko nedjelja, pa i nekoliko mjeseci.

Prvi put se pominje, u ratnim uslovima, upotreba torakoskopa i pokretnog rendgena, koje je posjedovala Italijanska misija Crvenog krsta. Autor dalje ističe i sposobnosti ljekara sa ovih prostora: Jovanovića, Fabijančića, Matanovića, i drugih. Crna Gora je počela rat sa pet ljekara i jednim veterinarom. U momentu napuštanja Crne Gore od strane Austrijske misije Crvenog krsta bilo je 79 ljekara.

U adaptiranoj kasarni u Podgorici među volonterima uspješno su djelovale i priučene njegovateljice mlađe od 14 godina.

In adapted barracks in Podgorica, semi-skilled volunteering nurses under 14 were doing a good job

Na više mjesta u knjizi se ističe uloga kraljevske porodice Petrović – Njegoš u organizovanju i pomaganju poboljšanja sanitetskih uslova, a posebno uloga kralja Nikole. U njegovanju ranjenika su se isticali i princ Petar, kao i princeze Ksenija, Milica i Natalija.

Rezultat posljednjih juriša od 6. do 9. februara bio je 2.000 do 3.000 ranjenih. Sve raspoložive kuće na Cetinju i u Podgorici bile su pune ranjenika.

Sa posebnim divljenjem i simpatijama Šreter ističe hrabrost Crnogoraca – koji na dostojanstven i hrabar način podnose ratne rane. Opisuje uniformu crnogorskog vojnika koja uključuje i obavezne opanke. Opancima daje prednost u odnosu na njihovu „obuču“ za kamenjar po suhom terenu, ali za vrijeme kiše i snijega nastaju veliki problemi, koje crnogorski vojnici dobro podnose.

Autor ne može da se otme utisku, da bi „od ovakvog vojnog potencijala, uz odgovarajuće školovanje i administraciju, i uz dobru volju, mogla nastati vrlo sposobna, maksimalno obučena vojska“.

Jedan dio publikacije Šreter je posvetio Malisorima i njihovom odnosu prema pomenutim ratnim zbivanjima. Daje njihove karakteristike, kako ih

je on doživljavao, njihove odnose prema vojnim zadacima i prema Crnoj Gori i njihovu nošnju.

U publikaciji je istaknut korektan odnos Crnogoraca sa zarobljenicima. Bilo ih je u logoru oko 3.000. Njihov komandant mogao je bez pratnje da napušta logor po ličnoj volji. Kralj ga je poslije poraza u Tuzima lično primio i odao mu počast kao hrabrom protivniku. Druge zarobljenike čuvao je jedan vod Crnogoraca. Svaki zarobljenik koji je imao neki zanat i koji bi pronašao posao kod nekoga u Podgorici mogao je da se bavi tim poslom i da se bez pratnje vraća naveče u logor. Hrana u logoru bila je dobra. Koliko je humanosti bilo u naredbi Kralja, vezano za zarobljenike, vidi se i iz naredbe, „da ni jedan Crnogorac ne smije kupiti nakit od zarobljenika“!

Ovim kratkim pregledom publikacije iz 1912/1913. godine „Zapažanja jednog vojnog ljekara prilikom boravka u Crnoj Gori“ dočaran je vremenski period pripreme i napada na Skadar i ona predstavlja izvanredan doprinos istoriji Crvenog krsta i istoriji zdravstvene kulture Crne Gore uopšte.

SAŽETAK

U ovom eseju dan je osvrt na knjigu austrijskog liječnika Dr. Phil. et Med. Hermann von Schröttera Skizzen Eines Feldartes aus Montenegro (Observations of a Military Physician from Montenegro), Berlin - Wien 1913. u prigodi objavljivanja njegova pre-tiska i prijevoda izdanih u Cetinju 2007.

Knjiga nas vraća u doba priprema za napad i samoga napada na Skadar 1912.–1913. Crnogorska je vojska ostvarila svoj vojni cilj, ali uz velik broj žrtava koji do danas nije utvrđen. Autor Hermann von Schrötter u knjizi potvrđuje ove događaje u svojim opažanjima.

Kada je crnogorski Crveni križ zatražio pomoć, odazvale su se sestrinske organizacije sljedećih zemalja: Austrije, Čehoslovačke, Engleske, Francuske, Nizozemske, Italije, Njemačke, Rusije, Švicarske i Švedske. Uz njih su se još odazvali liječnici Slavenskoga dobrovoljnog društva iz Petrograda, odbori Crvenoga križa Dubrovnika i Splita te državni odbor iz Zadra, a sedam je liječnika došlo iz bokeljskoga zaljeva te tri liječnika i tri medicinske sestre iz Bosne.

Htio bih istaknuti da je u to vrijeme, upravo kao i sada, Crveni križ pružao pomoć svima, bez obzira na njihova politička uvjerenja. Naime, odnosi između Crne Gore i Austrije bili su loši u to doba, pa ipak je Misija Crvenoga križa Austrije pružila nesebičnu pomoć narodu Crne Gore!

Ključne riječi: povijest medicine, XX. stoljeće, rat, Crveni križ, Crna Gora